

O'ZINI-O'ZI BOSHQARISH ORGANLARINING IJTIMOYIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHNI BAHOLASH MASALALARI

Otabek Rasulov Salimovich

Farg'ona politexnika instituti mustaqil izlanuvchisi

Email: otabekrasulov8400@gmail.com

Tel.: +998 90 628 00 71

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-sentabr 2023-yil

Tasdiqlandi: 26-sentabr 2023-yil

Jurnal soni: 8

Maqola raqami: 15

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v8i8.807>

KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/
keywords

davlat boshqaruvi, o'zini-o'zi boshqarish, organlari, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, hudud

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishni baholash masalalari bayon qilingan. Tadqiqot ishiga doir bir qator ilmiy ishlar o'rganilib, o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishni baholashning ayrim jihatlarini bayon qilingan.

Kirish. O'zbekiston Respublikasini hududiy rivojlantirish bo'yicha bugungi talab va ehtiyojlar ko'lamiga javob berish sharoitida o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishning ilmiy-uslubiy ta'minotini rivojlantirish zarurati, davlat boshqaruviga samarali yondashuvlarni rivojlantirish va transformatsiyalashning milliy maqsadlariga erishish zarurligi bilan asoslangan. O'zini-o'zi boshqarish organlarining o'zida mamlakat iqtisodiyotini tashkil etishning asosiy elementlaridan birini ifoda etadi, u O'zbekiston Respublikasining eng ko'p sonli ma'muriy-hududiy birliklari va mamlakat hududiy tuzilmasining muhim bo'g'inlaridan biri bo'lib, davlat statistika xizmati ma'lumotlariga ko'ra ularning soni 2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra 1062 tani tashkil etadi. Ular, shuningdek, aholi uchun eng yaqin hokimiyat bo'g'inini sifatida namoyon bo'ladi. Biroq o'zini-o'zi boshqarish organlari davlatning tartibga soluvchi siyosati bilan qamrab olinmagan, bir tomondan, mahalliy o'zini-o'zi boshqarish idoralarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish natijalari uchun oshirilgan mas'uliyatini ifodalasa, boshqa tomondan, ham o'zini-o'zi boshqarish organlarini boshqarishning ichki tizimida, ham hokimiyatning yuqori darajalari bilan o'zaro munosabatlarda tashkiliy-boshqaruv xarakteridagi muammolar va disproporsiyalarning mavjudligini ko'rsatadi.

Xalqaro amaliyotda hozirgi vaqtda muammolarni aniqlash va ulardan zamonaviy sharoitlarni (jamoatchilik fikrining ahamiyati va ta'sirining o'sib borishi, boshqaruv jarayonlarining raqamlashuvi, mahalliy boshqaruvni baholashga yangicha talablarning shakllanishi, hududlar rivojlanishini strategik boshqarishning kompleks tizimini qurish zarurati va boshqalar) hisobga olgan holda ulardan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalarni shakllantirishga obyektiv zarurat mavjud. Jahon nazariyasi va amaliyotining tahlili hozirgi kunda ham o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining boshqarish tizimi mohiyatini tushunishga, ham uni boshqarishni baholashga yetarli darajada ko'p sonli turlicha yondashuvlarning mavjudligidan dalolat berib turibdiki, bu bir vaqtning o'zida ham hokimiyatning turli darajalari, ham mahalliy xizmatlarning bevosita iste'molchisi bo'lgan jamoatchilik va biznes subyektlari tomonidan monitoring va nazorat qilish jarayonini murakkablashtiradi. Shundan kelib chiqib, ayrim yagona uslubiy yondashuvni ishlab chiqish talab etiladi va u boshqarishni obyektiv baholashni o'tkazish, shu bilan birga, mahalliy darajada ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni o'z vaqtida muvofiqlashtirish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi boshqaruvida, mahalliy o'zini-o'zi boshqarishda shaffoflik va ochiqlik darajasining yetarli emasligi, ayrim ijtimoiy nazorat institutlari faoliyat yuritishining faqat rasmiy xarakteri, shuningdek mahalliy xizmatlar sifatidan qoniqish darajasining pastligi, mahalliy hamjamiyatlarni o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining jarayoniga yanada faolroq jalb qilish, shu jumladan, quyi boshqaruvda va O'zbekiston aholisi hayotida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada faolroq qo'llash zaruratini asoslab beradi. Mahalliy darajada strategik rejalashtirish

sohasida tashkiliy-boshqaruv muammolari, strategik hujjatlarining shablon tusidaligi (hududiy o'ziga xoslik va mahalliy aholining jalb etilganligini hisobga olmagan holda o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining uzoq muddatli maqsadlariga erishish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa quyi darajada strategik rejalashtirishni amalga oshirish nazariyasi va amaliyotida shakllangan uslubiy yondashuvlarni tanqidiy qayta ko'rib chiqishning maqsadga muvofiqligini asoslab, ushbu mavzuning dolzarbliligini bildiradi.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqot mahalliy va xorij olimlari tomonidan ishlab chiqilgan uslubiy va nazariy manbalarga, o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining boshqarish mexanizmlarini qo'llashning samarali amaliyotiga tayanadi.

O'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining boshqarish tizimi faoliyatining nazariy asoslari A.G Aganbegyan, A.O Akulov, A.G Atayeva, Y.M Buxvald, G.Y Vetrov, N.V Voroshilov, A.G Granberg, A.P.Egorshin, V.B.Zotov, N.V.Zubarevich, V.A Lapin, Y.N Lapin, A.E Leshin, D.S Lvov, P.V.Stroyev, V.V.Trubnikov, R.V.Fattaxov, E.Fernandes, D Xarvi kabi olimlarning ilmiy ishlarida shakllantirilgan va taqdim etilgan.

Jahon fani va amaliyotida hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni samarali boshqarishni baholashga doir turli yondashuvlar A.A Boj-Vol, Z.E.Vinokur, S.E.Dimodova, T.B.Dugarova, V.A.Kozbanenko, Y.N.Koroleva, M Makur, D.V Maslov, V.M Nikonorov, Y.V.Novikova, B Radey, Y.N.Sabn, M.N Sabn, I.G.Sangadiyeva, A.A.Sidorov, M.P.Silich, P.Staes, N.Ties, N.Yu Shagova. ishlarida ko'rib chiqilgan.

Bir qator tadqiqotchilar mahalliy o'zini-o'zi boshqarishning shaffofligi va ochiqligini ta'minlashning alohida ahamiyatini, shuningdek, jamoatchilik va biznes-tuzilmalarning o'zini boshqarish darajada boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ishtirok etishining zaruriyatini alohida ta'kidlab ko'rsatishga qaramasdan, ommaviy mas'uliyat toifasi o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining boshqarish samaradorligini ta'minlovchi mexanizm sifatida ular tomonidan yetarlicha tadqiq qilinmagan.

Mahalliy va xorijiy tadqiqotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishga bag'ishlangan yondashuv va yo'nalishlar haqida bugungi kunda xilma-xil qarashlar va xulosalar mavjuddir. Biroq hozirgi vaqtgacha mazkur jarayonning mexanizmlari va harakatlaniruvchi kuchlarini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan, munozarali va hal etilmagan, nazariy, uslubiy va amaliy yo'nalishdagi masalalar qolib kelmoqda. O'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish nazariyasi nuqtayi nazaridan mazkur toifaning mazmuniga yagona yondashuv haligacha mukammal ishlab chiqilmagan bo'lib, bu o'z navbatida baholashning turli metodikalarini qo'llash samaradorligi va boshqarishning natijador mexanizmlarini tanlash bilan bog'liq muammolarni, va oxir-oqibatda ularni mazkur toifaning texnologiyalarni hisobga olgan holda o'zini-o'zi boshqarish

organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish tizimiga asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda ilmiy ishning nazariy va amaliy ahamiyatidan kelib chiqqan holda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, taqqoslash kabi usullardan keng foydalanilgan.

Natijalar va muhokama. Mahalliy o'zini-o'zi boshqarish organlari tarkibini fuqarolar yig'inlari, xususan, mahallalar tashkil etadi. Jamiyatda o'zini-o'zi boshqaruv tizimining muhim organi bo'lgan mahalla – bu, hududiy, kasbiy, turli yoshga oid va boshqa shu kabi turli xil ijtimoiy guruhlarning qiziqishi va irodasini o'zida mujassamlashtirib, ularni ijtimoiy hayotga joriy qiluvchi umumiy hamda alohida holatlarni namoyon qiladi.

“Mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari bajaradigan vazifalar doirasini kengaytirish, ularga davlat vakolatlarining bir qismini bosqichma-bosqich topshirish lozim. Bunda eng muhimi, aholining kasb va ijtimoiy tarkibi manfaatlarini yanada to'laroq ifodalash va himoya qilishda nodavlat, jamoat tuzilmalarining huquq va mavqeyilarini oshirish dardkor. “Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyati sari” degan siyosiy qurilish dasturining mohiyati ana shunda yaqqol namoyon bo'ladi. Aynan shunday yondoshuv fuqarolarning o'zlariga-o'zlari hayoti va butun jamiyat hayotini boshqarishda va teng tashkil etishda keng ishtirok etish uchun imkoniyat yaratadi”.

“Fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari to'g'risida”gi yangi tahrirdagi qonunning 7-moddasiga muvofiq :

- 1) bozor iqtisodiyoti sharoitida mahallalar faoliyati erkinlashtirildi;
- 2) mahallalar hokimiyat tizimidan chiqarildi;
- 3) qator imtiyozlar berildi;
- 4) boqimandalik kayfiyatidan ozod etildi;
- 5) “Kuchli davlatdan kuchli fuqarolik jamiyat sari” qadam tashlanadi.

Natijada mahallalar adolatli, demokratik jamiyatning negiziga aylanib bormoqda.

Demak, mahallalar o'zini-o'zi boshqaruv tizimida quyidagi ijtimoiy vazifalarni bajarib kelmoqda:

1. Mahalla – ona maskan. Oila ko'z ochib ko'rgan dargoh bo'lsa, mahalla Vatan ichidagi Vatandir. Vatan – eng oliy qadriyatdir.
2. Mahalla – avvalo sog'lom ijtimoiy muhitdir. Bu yerda kuchli ta'sirga ega bo'lgan jamoatchilik fikri mahalla ahlining xulq-atvori, o'zaro munosabatlarni adolat va ma'naviy mezonlar asosida tartibga solib turadi. Shu ma'noda mahalla, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta'biri bilan aytganda, haqiqiy demokratik darsxonadir.
3. Mahalla – tayanch markazi. Kam ta'minlangan, ko'p bolali oilalar, yolg'iz keksalar va h.k. tayanchi hisoblanib kelmoqda.
4. Mahalla – ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, an'analar maskani.
5. Mahalla yoshlarni kasb-korga yo'naltiruvchi, ishsizlarni mehnat bilan ta'minlovchi ijtimoiy himoya hamdir.
6. Mahalla – tarbiya maskani. Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona
7. Mahalla – oila tinch-totuvligini, jipsligini mustahkamlaydigan joy. Otang – mahalla, onang – mahalla, deb bejiz aytilmagan.

Umuman, mahallalar o'z hududida ishlab chiqarishni tashkil etishi, kichik korxonalar ochishi, o'zi ishlab chiqargan mahsulotni sotishi, uning bir qismini mahalladagi ehtiyojmandlarga bepul tarqatishi, o'z hududidagi aholini ish bilan ta'minlashi, aholiga madaniy-maishiy xizmat ko'rsatishi mumkin.

O'zbekiston hududida mahallalarni quyidagi 4 ta asosiy qismga ajratish mumkin:

- shaharlardagi an'anaviy mahallalar;
- shaharlardagi kvartal mahallalar;
- shaharchalardagi mahallalar;
- qishloq mahallalari.

Mahallalar ijtimoiy hayotida quyidagi vazifalarni bajaradi:

- oila muhofazasi;
- obodonlashtirish, ko'kalamzorlashtirish va tozalik;
- ijtimoiy himoyada faol ishtirok etish;
- ma'naviyat va ijtimoiy huquqni shakllantirish;
- siyosiy faollikni oshirish va hokazo.

Hozirgi davrda mahallalarga bo'lgan qiziqish asosida dunyoda quyidagi institutlar amal qiladi:

1. Jamoalarning xalqaro ittifoqi (shtab- kvartirasi Gaagada)
2. Viloyatlar va shaharlarni boshqarish bo'yicha Xalqaro assotsiatsiya.
3. Jamoalarning Yevropa ittifoqi (markazi Parijda)
4. Yevropaning xalqaro ittifoqi va mahalliy hukumatlari kongressi. Yevropa Kengashining tashabbusi bilan 1985-yil “Mahalliy o'zini-o'zi boshqarishning Yevropa xartiyasi” qabul qilindi. Bu hujjat Yevropa davlatlari munisipal huquqining bosh manbayi bo'lib, uning vositasida o'zini-o'zi boshqarishning keyingi rivojiga yo'l ochildi .

Ayni paytda jahon miqyosida mahalliy o'zini-o'zi boshqarish tizimining 3 ta asosiy modeli ajratib ko'rsatiladi.

1. Shimoliy Amerika
2. Janubiy Yevropa
3. Shimoliy Yevropa (yoki Skandinaviya)

Shimoliy Amerika modelida munisipalitetning faoliyat doirasi nisbatdan tor, fragmentar shaklda bo'lib, u asosan biznes maqsadlariga xizmat ko'rsatishga qaratilgan.

Janubiy Yevropa modeli (Fransiya va Italiya uchun xarakterli bo'lgan.) Bunda munisipal faollik nisbatan yuqori bo'lmasada, shunga qaramasdan mahalliy siyosiy manfaatlar siyosatiga millat darajasida ta'sir ko'rsata oladi.

Shimoliy Yevropa modeli. Bu model asosan Daniya, Finlyandiya, Shvetsiya, Norvegiya, Buyuk Britaniya kabi mamlakatlarda amal qiladi. Bu mamlakatlarda munisipalitetlar ancha faol bo'lib, ular mahalliy va umumdavlat ahamiyatida bo'lgan keng doiradagi vazifalarni hal qiladilar.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan mahalliy o'zini-o'zi boshqarish modellari davlat sektoridagi bandlikka nisbatan ularga to'g'ri keladigan bandlik darajasi bo'yicha ham baho berish mumkin. Xususan, bu ko'rsatkich 2020-yil Daniyada 70 %, Norvegiyada 60%, Shvetsiyada 54% , AQSh da 50%, Buyuk Britaniyada 38%, Germaniyada 15%, Italiyada 12%, Fransiya 11% ni tashkil etgan.

Yalpi milliy mahsulotni iste'mol qilish bo'yicha ham bu mahalliy jamoalarning o'ziga xos ulushi mavjud. Masalan, bu ko'rsatkich Shvetsiyada 18,7 %, Daniyada 17,7%, Finlyandiya 13,5 %, Norvegiyada 13%, Buyuk Britaniyada 8,2%, Italiyada 7,4%, Niderlandiyada 7,5%, Fransiya 4,4% ni tashkil etadi .

Yuqorida aytib o'tilganidek, o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishning eng muhim mexanizmlaridan biri va strategik rejalashtirish va ommaviy javobgarlik uchun institusional asos sifatida, monitoring tizimi, o'zini-o'zi boshqarish organlarining joriy holati va strategik ijtimoiy-iqtisodiy holatining baholanishini baholashning tegishli uslubiyotini qo'llash vositasida tashkil etish va o'tkazishni ta'minlaydi. Ilm-fanda va amaliyotda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishni baholash uslubiyotining yetarli darajada ko'p miqdori shakllangan bo'lib, ular turli yondoshuvlar va tamoyillarga asoslangan, bu optimal o'lchov instrumentini tanlash muammosini asoslaydi. Buning ustiga, pozitsiyasi eng asoslangan hisoblanuvchi ekspertlar hisoblaydilar, uslubiyotlardan hech biri universal deb tan olinishi mumkin emas, chunki, bir tomondan, ulardan har biri tadqiqotning muayyan vazifalariga javob beradi, va tegishli ravishda bu qo'llaniladigan yondoshuvda aks etadi, boshqa tomondan esa – hududiy boshqaruv dinamik jarayon bo'lib, bu baholash mezonlarini doimiy qayta ko'rib chiqishda ifodalanadi.

Shu bilan bog'liq holda baholashning alohida ko'rsatkichlarining shakllanishi haqida emas, balki shunday uslubiyotni shakllantirish to'g'risida so'z yuritish maqsadga muvofiq, u, bir tomondan, o'zini-o'zi boshqarish organlarining o'zaro bog'liq makro-osttizimlarining muayyan xususiyatlarini hisobga olish, boshqa tomondan – boshqaruv jarayonlarining dinamikligini hisobga olish, uchinchi tomondan – aniq hudud xususiyatlarini va uning aholisi va biznes manfaatlarini hisobga olish imkonini berib, bu o'zini-o'zi boshqarish organlarida ommaviy javobgarlik mexanizmining adekvat faoliyatini ta'minlashi mumkin. Buning uchun ayni vaqtga shakllangan baholashga yondoshuvlar va uslublarining afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilish zarur.

Tahlil qilinayotgan uslubiyotlarning har biri bitta yoki kompleks uslubiyotlarga asoslangan bo'lib, ular uni qo'llash imkoniyatini beradi: bular, statistik tahlil, ekspertlar va jamoatchilik baholashlaridir.

Baholashning amalda barcha uslubiyotlarida qo'llaniladigan, eng keng tarqalgan uslubi bo'lib, turli ko'rsatkichlarning statistik tahlili hisoblandi, u miqdoriy ko'rsatkichlarga tayangan holda, o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini u yoki bu sohasidagi o'zgarishlar darajasini kuzatib borish imkonini beradi, shuningdek, muayyan soha, tarmoqni tekzor monitoring qilish imkoniyatini taqdim etadi. Ta'kidlash muhimki, murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar odatda ko'proq baholash uchun yetarli darajada katta ko'rsatkichlar ro'yxati, doimiy o'zgarib turadigan ma'lumotlar bilan xarakterlanadi, ular o'z navbatida har doim ham o'z vaqtda yangilab borilishi mumkin bo'lavermaydi. Muayyan holatlar ta'sirida, aynan texnik va antropogen cheklovlar natijasida, doimiy o'zgarib turuvchi katta miqdordagi ma'lumotlarni tahlil qilish sifatli tahlilni, bundan kelib chiqib esa, samarali va savodli boshqaruv qarorlarini qabul qilishni qiyinlashtiradi.

Yana shuni aytib o'tish kerakki, mazkur uslub tizimning kompleks xarakterini aks ettirmaydi, o'zini-o'zi boshqarish organlarining holatini hududlarni sifatli strategik boshqarish uchun zarur bo'lgan barcha sohalarida yaxlit qabul qilish mavjud emas, bu oxir-oqibatda o'zini-o'zi

boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini samarali rejalashtirish va boshqarish uchun sharoitlarni yaratish imkonini bermaydi. Ajratib ko'rsatilgan kamchiliklarga qaramasdan statistik tahlil o'zini-o'zi boshqarish organlarining boshqarishni baholash uslubiyotida qo'llanilishi lozim, chunki u muhim trendlar va disproporsiyalarni aniqlash imkonini beradi, biroq ajratib ko'rsatilgan cheklovlarni hisobga olgan holda qo'shimcha uslublardan foydalanish bilan to'ldirilishi lozim.

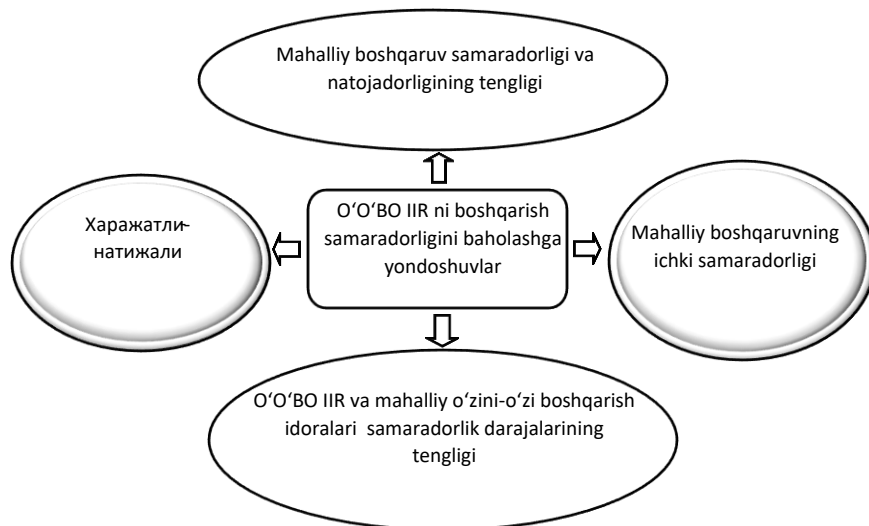
Ikkinchi uslub bo'lib hududiy rivojlanishni boshqarish samaradorligini ekspertlar tomonidan baholash hisoblanib, uning mohiyati ekspertlar tomonidan hokimiyat mahalliy o'zini-o'zi boshqaruv organlari faoliyatining samaradorligi mezonlarini ajratish va ularni baholashdan iborat bo'ladi. Ekspert baholashlarining ahamiyati, shubhasiz, chunki buning uchun yuqori malakali mutaxassislar jalb qilinib, ular sifat va miqdoriy baholash uslublarini qo'llab, katta hajmli ekspertizani amalga oshiradilar. Biroq so'zsiz afzalliklariga qaramay, mazkur uslubning bir qator kamchiliklari ham mavjud bo'lib, ulardan eng asosiylari bo'lib quyidagilar hisoblanadi: baholashlarning subyektiv xarakteri va malakali ekspertlarning yetishmasligini aytish mumkin.

Bu uslub o'zini-o'zi boshqarish organlarining darajasi uchun alohida muhim bo'lib, aholining yoki uning ayrim guruhlarining turli mavzular va masalalar bo'yicha fikrini namoyon etuvchi ijtimoiy baholashlar hisoblanib, bu bir tomondan, qonunchilik talablari bilan asoslangan, bu yerda aholining mahalliy o'zini-o'zi boshqarish idoralari faoliyatidan qoniqish ko'rsatkichlarini o'lchash zarurati qayd etilgan,

boshqa tomondan esa – ommaviy javobgarlik tamoyillarini amalga oshirish uchun sharoitlarni shakllantirish bilan asoslangan. Shundan kelib chiqib, jamoatchilik fikrini o'rganish bo'yicha so'rovnomalari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish samaradorligini baholashning ajralmas qismi bo'lib qolishi lozim. Shunga qaramasdan, jamoatchilik baholashlari uslubidan foydalanishda vujudga keladigan muayyan cheklovlarni hisobga olishga to'g'ri keladi: subyektiv xarakteri, shuningdek ularga mahalliy o'zini-o'zi boshqarish idoralari vakolatiga kirmaydigan, tashqi omillar ta'siri ostidagi yuqori risklar; tanlovning reprezentativligini ta'minlash uchun so'rovnomalarda ishtirok etish uchun aholini maksimal jalb qilishning zarurligi, bu butun mamlakat bo'ylab hokimiyatga ishonchning yuqori emasligi sharoitida juda murakkab hisoblanadi.

Shunday qilib, o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tadqiq qilishning ko'rsatib o'tilgan uslublaridan foydalanish xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularning har biri qo'llashda muayyan afzalliklar va kamchiliklarga ega bo'lib, ular muayyan darajada o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishni baholash uslubiyoti doirasida ularni kompleks qo'llash vositasida tekislanishi mumkin.

Mavjud uslubiyotlarning tahlili ko'rsatadiki, nazariya va amaliyotda o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish samaradorligini tadqiq qilishda 1-rasmda taqdim etilgan to'rtta yo'nalish shakllangan.

1-rasm. O'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish samaradorligini baholashga yondoshuvlar .

Birinchi yondoshuvning mohiyati o'zini boshqarishdagi boshqaruv samaradorligi va natijadorligining amaliy tenglashtirilishida ifodalanib, uning doirasida samaradorlikni baholash mahalliy hokimiyat ishining natijadorligiga muvofiq amalga oshiriladi, bu O'O'BBT ning erishilgan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini darajasida ifodalanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 16-avgustda tasdiqlangan, PQ-353-sonli "Mahalla institutining jamiyat hayotidagi rolini mustahkamlash va moliyaviy imkoniyatini yanada kengaytirish chora – tadbirlari to'g'risida"gi qaror asosida Mahalla instituti imkoniyatlaridan keng foydalanish, aholi turmush sharoitini yanada yaxshilash hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi ijrosini ta'minlash bilan rasmiy qabul qilingan uslubiyot asosida yotadi.

Mazkur uslubiyotda 14 ta mezon iborat ro'yxat aniqlangan, o'sish yoki pasayish ko'rsatkichlari ifodalari ajratilgan bo'lib, ular bo'yicha u yoki bu mahalliy o'zini-o'zi boshqarish organi faoliyatining samaradorligi aniqlanadi. Bunda №1317-sonli Qarorda tegishli sakkizta bo'limlari bo'yicha birlashtirilgan 27 ta qo'shimcha ko'rsatkichlardan iborat ro'yxat mustahkamlangan (iqtisodiy rivojlanish; maktabgacha ta'lim; umumiy va qo'shimcha ta'lim; madaniyat; jismoniy madaniyat va sport; uy-joy qurilishi va fuqarolarni uy-joy bilan ta'minlash; uy-joy-kommunal xo'jaligi; mahalliy o'zini-o'zi boshqaruv boshqaruvni tashkil etish), shuningdek, mahalliy shahar okruglari va mahalliy o'zini-o'zi boshqaruv tumanlar ma'muriyatlari ma'ruzalarining shakli tasdiqlangan. Taqdim etilgan ko'rsatkichlar ham miqdoriy absolyut,

ham nisbiy xarakterga ega. Shuningdek, aholining O'O'BO hududidagi xizmatlardan qoniqish darajasini tavsiflovchi sifat ko'rsatkichlari ham ko'zda tutilgan.

Mazkur uslubiyot muayyan tarzda o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini samaradorligini baholashga yagona yondoshuvni amalga oshirishni, va shu orqali ulardagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni taqqoslashni o'tkazishni ta'minlaydi. Uning yutug'i bo'lib yana, shuningdek, boshqarishning yangi uslublarini, yer-mulkchilik munosabatlarini, aholi turmush sifatini, shu jumladan aholi o'rtasida so'rovnoma o'tkazish orqali jamoatchilik baholashi uslubidan foydalanib, joriy etishni xarakterlovchi bloklarning mavjudligi hisoblanadi. Bundan tashqari, shaffoflik tamoyiliga rioya qilish ta'minlanadi, chunki o'zini-o'zi boshqarish organlarining rahbarlarining ma'ruzalari internetga ochiq holda joylashtiriladi.

Xulosa va takliflar. O'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarishni baholashga yondoshuvlar va uslubiyotlarning o'tkazilgan tahlili quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini berdi.

a) O'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini natijalari samaradorligining yagona tushunilishi va aniq mezonlari mavjud emas. Bunda universal yondoshuvni ishlab chiqish murakkabligi tufayli hududlar uchun rejali indekslar va ko'rsatkichlarni aniqlashning maqsadga muvofiqligi masalasi o'rinni bo'ladi.

b) Samaradorlikni baholashning qo'llanilayotgan ko'rsatkichlari va indikatorlari ko'pincha mahalliy o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi sohasidagi bevosita faoliyatini emas, balki

boshqa sohalar va hokimiyatlar darajalari hisobiga erishilgan natijalarni, shu jumladan, birlamchi boshqa sharoitlar hisobiga, tavsiflaydi.

v) Taklif etilayotgan kompleks uslubiyotlar ko'pincha asossiz ravishda o'xshash yoki o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini bevosita boshqarish bilan bog'liq bo'lmagan ko'rsatkichlar miqdori bilan yuklab yuborilgan, bu mehnat sig'imini oshiradi va bunda boshqarishning mahalliy o'zini-o'zi boshqaruv tizimi uchun zaruriy samarani ta'minlamagan holda.

g) Mahalliy o'zini-o'zi boshqarish tizimining o'zini-o'zi boshqarish organlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish samaradorligining haqiqiy baholashini o'tkazishga ichki tayyor emasligi, bu kasbiy madaniyat, motivatsiya va javobgarlikning rivojlanish darajasi yetarli emasligida namoyon bo'lib, bu baholash

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent sh., 2013-yil 22-aprel, O'RQ-350-son. <https://lex.uz/acts/2156899>

2. Гайнанов Д.А. Управление социально-экономическим развитием региона: проблемы, подходы, технологии : монография / Д.А. Гайнанов, М.М. Низамутдинов, В.В. Печаткин [и др.] – Москва: Экономика, 2007. – 264 с. – 200 экз. – ISBN 978-5-282-02811-9.

amaliyotini formallashtiradi va uning real natijadorligini tekislab qo'yadi.

d) Ayrim ko'rsatkichlar va indikatorlar, ayniqsa, ekspert va jamoatchilik baholashlarini qo'llash bilan bog'liq bo'lganlarini o'lchash murakkabligi va bir xil xarakterda emasligi, shuningdek, o'zini-o'zi boshqarish organlari ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarining yagona obyektiv axborot bazasining mavjud emasligi, bu hisob-kitoblarni murakkablashtiradi.

e) Strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishga yo'naltirilganlikning namoyon bo'lmaganligi, chunki ko'rib chiqilgan uslubiyotlardan ko'pchiligi qisqa muddatli va kamdan-kam holatlarda – ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi o'rta muddatli davrlari yakunlari bo'yicha baho beradilar.

3. Бабун, Р.В. Организация местного самоуправления / Р.В. Бабун. – Москва: КноРус, 2010. – 224 с. – ISBN 5-230-20825-2.

4. Егоршин, А.П. Стратегическое управление инновационным развитием коммерческой организации / А.П. Егоршин, С.Г. Филимонова, А.В. Яшин // Экономика и управление. – 2007. – № 6 (32). – С. 90-95. – ИССН 1998-1627.

5. Европейская хартия местного самоуправления. - М, 1998

6. Полис. 2021, №2, 158 – бет